

การศึกษาแนวทางการจัดการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้างการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง
สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนเทศบาลโพธิ์ศรี สังกัดเทศบาลเมืองมหาสารคาม
The Study on Instructional Guideline to Enhance Active Citizenship
for Grade 6 Students at Photsri Municipal School, Under the Administration
of Mahasarakham Municipality

ARTICLE INFO

Article history:

Received 12 June 2024

Revised 29 July 2024

Accepted 17 August 2024

Available Online 29 August 2024

จตุรภัทร ไสยสมบัติ^{1,*} และ มนตรี วงษ์สะพาน²

Jaturapat Shaisombat^{1,*} and Montree Wongsaphan²

ABSTRACT

This study had two goals: 1) to study components for being active citizenship and 2) to study instructional guideline to enhance active citizenship for Grade 6 students at Pho Si Municipal School, under the administration of Mahasarakham Municipality. The Research were conducted in two phases, Phase 1 documents synthesizing and Phase 2 study empirical data. The key informants in Phase 2 were two teachers of Pho Si Municipal School, purposive selected form their expertise with a strong background in teaching active citizen subject. The research instruments included data recording forms and instruction interview forms.

The research revealed four components of being a strong citizen, which include: 1) respecting rights, 2) being responsible for roles and duties, 3) engaging in critical participation, and 4) being an agent of change. The instruction to enhance active citizenship among Grade 6 students at Pho Si Municipal School, under the Mahasarakham Municipality should emphasize on learner-centered incorporating active learning that allows students to engage in real-world situations and foster respect for rights, adherence to rules, responsibility for roles and duties, critical thinking in logic analyzing information, and promote of democratic values among the students.

KEYWORDS: INSTRUCTIONAL GUIDELINES / ENHANCE ACTIVE CITIZENSHIP / BEING ACTIVE CITIZENSHIP

¹ หลักสูตรดุริยางค์บัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ประเทศไทย

Ph.D. (Curriculum and Instruction Program), Faculty of Education, Mahasarakham University, Thailand.

² รองศาสตราจารย์ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ประเทศไทย

Associate Professor, Faculty of Education, Mahasarakham University, Thailand.

*Corresponding author; e-Mail address: 65010592004@msu.ac.th

บทคัดย่อ

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาองค์ประกอบของการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง และ 2) ศึกษาแนวทางการจัดการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้างการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็งสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนเทศบาลโพธิ์ศรีสังกัดเทศบาลเมืองมหาสารคาม การวิจัยครั้งนี้แบ่งระยะดำเนินการ 2 ระยะ ได้แก่ ระยะที่ 1 การสังเคราะห์เอกสาร และระยะที่ 2 การศึกษาข้อมูลเชิงประจักษ์ กลุ่มผู้ให้ข้อมูล คือ ครูโรงเรียนเทศบาลโพธิ์ศรี สังกัดเทศบาลเมืองมหาสารคาม จำนวน 2 คน ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง โดยใช้เกณฑ์การคัดเลือกจากผู้ที่มีประสบการณ์การสอนเกี่ยวกับการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง เครื่องมือการวิจัย ได้แก่ แบบบันทึกข้อมูล และแบบสัมภาษณ์การจัดการเรียนการสอน

ผลการวิจัยพบว่า องค์ประกอบของการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็งมี 4 องค์ประกอบ ซึ่งประกอบด้วย 1) การเคารพสิทธิ 2) การรับผิดชอบต่อบทบาทหน้าที่ 3) การมีส่วนร่วมอย่างมีวิจารณญาณ และ 4) การเป็นผู้สร้างการเปลี่ยนแปลง สำหรับแนวทางการจัดการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้างการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็งสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนเทศบาลโพธิ์ศรีสังกัดเทศบาลเมืองมหาสารคาม ควรเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญด้วยการจัดการเรียนรู้แบบเชิงรุกให้นักเรียนได้ลงมือปฏิบัติจริงจากสถานการณ์จริง และเสริมสร้างนักเรียนให้รู้จักการเคารพสิทธิ การปฏิบัติตามกฎระเบียบ รับผิดชอบต่อบทบาทหน้าที่ รู้จักใช้วิจารณญาณในการวิเคราะห์ข้อมูลข่าวสารด้วยเหตุผล และส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยแก่นักเรียน

คำสำคัญ: แนวทางการจัดการเรียนการสอน / การเสริมสร้างการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง / การเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง

บทนำ

การส่งเสริมการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็งให้เด็กและเยาวชนในสังคมนั้น ถือเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งที่สังคมไม่สามารถละเลยได้ จะต้องพยายามกล่อมเกล้าให้เด็กและเยาวชนเห็นพ้อง ยอมรับ และพัฒนาสังคมไปในแนวทางที่ดีขึ้น สอดคล้องกับเป้าหมายของการพัฒนายั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) (ชล บุนนาค, 2561) ที่ต้องการเน้นให้ผู้เรียนทุกคนได้รับความรู้และทักษะที่จำเป็นเพื่อส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืน รวมไปถึงการมีวิถีชีวิตที่ยั่งยืน สิทธิมนุษยชน ความเสมอภาคเท่าเทียมกัน และตระหนักถึงบทบาทหน้าที่ของตนเองและผู้อื่น นำเหตุผลมาใช้ในการแก้ปัญหาและความขัดแย้ง (สำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงศึกษาธิการ, 2560) ซึ่งสอดคล้องกับบทบัญญัติรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ได้มีการบัญญัติสาระสำคัญเกี่ยวกับการเสริมสร้างการเป็นพลเมืองของประชาชนในประเทศไว้ว่า “หน้าที่ของประชาชนชาวไทยมีหน้าที่พิทักษ์รักษาไว้ซึ่งชาติ ศาสนา และสถาบันพระมหากษัตริย์ รักษาผลประโยชน์ของชาติ ปฏิบัติตามกฎหมาย เข้ารับการศึกษา รับราชการทหารและพึงเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวอันเป็นองค์ประกอบพื้นฐานที่สำคัญของสังคม” สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ยุทธศาสตร์ชาติด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ที่มีเป้าหมายพัฒนาที่สำคัญเพื่อพัฒนาคนในทุกมิติและในทุกช่วงวัยให้เป็นคนดี เก่ง และมีคุณภาพ โดยคนไทยมีความพร้อมทั้งกาย ใจ สติปัญญา มีพัฒนาการที่รอบด้านและมีสุขภาวะที่ดีในทุกช่วงวัย มีจิตสาธารณะรับผิดชอบต่อสังคมและผู้อื่น มีธรรมาภิบาล อดออม โอบอ้อมอารี มีวินัย รักชาติ ศาสนา และเป็นพลเมืองดีของชาติ มีหลักคิดที่ถูกต้องรักการเรียนรู้และการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต (บุญร่วม เทียมจันทร์ และศรีธัญญา วิชาวธรม, 2561; สำนักงานเลขาธิการของคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ, 2561) เป้าหมายดังกล่าวจะเห็นว่าสังคมไทยให้ความสำคัญกับการสร้างเยาวชนให้มีความเป็นพลเมืองที่ดีและเข้มแข็งของสังคม แต่วัฒนธรรมทางสังคมไทยในปัจจุบันต่างเอื้อต่อระบบอุปถัมภ์ ซึ่งมีอิทธิพลต่อทัศนคติของเด็ก และเยาวชนผ่านการครอบงำทางความคิดเป็นสิ่งที่ขัดขวางการพัฒนาพลเมืองของประเทศชาติ (วิชัย ดันตศิริ, 2551) ทั้งนี้การเป็นพลเมืองที่ดีถือว่าเป็นสิ่งที่ไม่สามารถเกิดขึ้นเองได้ ต้องได้รับการปลูกฝังจากครอบครัว สังคม สถาบันการศึกษา เป็นต้น (Faour and Muasher, 2001; วราภรณ์ สามโกเศศ, 2558) อย่างไรก็ตามสังคมไทยในปัจจุบันได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของการสร้างความเป็นพลเมืองที่ดี โดยผ่านทางการจัดการศึกษาด้วยกลุ่มสาระการเรียนรู้อื่น ๆ ในการจัดการเรียนรู้ แต่จากสภาพการจัดการเรียนรู้ความเป็นพลเมืองสำหรับประเทศไทยนั้น มีเนื้อหาสาระตามที่หลักสูตรกำหนดไม่มากจนเกินไป การสอนเน้นความรู้ในภาคทฤษฎีและมีการจัดการเรียนการสอนแบบบรรยาย ทั้งที่การเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง คือ การเคารพตนเอง เคารพผู้อื่น เคารพกฎกติกา และมีความรับผิดชอบต่อสังคม การได้มาจึง

คุณลักษณะดังกล่าวต้องมีการจัดการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมและกระบวนการกลุ่ม จึงจะถือว่าได้ประโยชน์สูงสุด (ศศิธร อดิสรเมธา กุล และคณะ, 2566)

ในระบบการศึกษามีการส่งเสริมให้เยาวชนมีคุณลักษณะการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง โดยมีการระบุไว้ในมาตรฐานการศึกษา พุทธศักราช 2561 มีการกำหนดจุดมุ่งหมายและหลักการของพระราชบัญญัติการศึกษา พุทธศักราช 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2545 ซึ่งสรุปได้ว่าการเน้นพัฒนาเยาวชนให้เป็นพลเมืองที่มีความสมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย จิตใจ และสติปัญญา มีความรู้ มีคุณธรรม มีประเพณีและวัฒนธรรมในการดำเนินชีวิต เน้นปลูกฝังคนในประเทศชาติให้เป็นผู้ที่มีอุดมการณ์ และมีส่วนร่วมทางประชาธิปไตย มีความรักชาติ รู้จักเคารพสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น รู้จักเคารพกฎระเบียบของสังคม มีความเสมอภาคเท่าเทียมกัน ด้วยความยุติธรรมในสังคม เคารพความแตกต่างระหว่างบุคคล และมีจิตสาธารณะมุ่งเน้นรักษาประโยชน์เพื่อส่วนร่วม (คณะกรรมการอิสระเพื่อการปฏิรูปการศึกษา, 2564; คณะกรรมการอิสระเพื่อการปฏิรูปการศึกษา, 2562) นอกจากนี้ กระทรวงศึกษาธิการได้จัดทำหลักสูตรฐานสมรรถนะ เพื่อกำหนดวิสัยทัศน์และจุดมุ่งหมายของหลักสูตรที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนทุกคนมีพัฒนาการทางร่างกายและจิตใจ สามารถนำความรู้ที่ได้จากการฝึกปฏิบัติไปใช้ในชีวิตประจำวันให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและสังคม มีคุณลักษณะและค่านิยมที่ดี รวมถึงปลูกฝังจิตสำนึกให้ยึดมั่นในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข นำไปสู่การเป็นพลเมืองของไทยที่มีคุณภาพและก้าวเข้าสู่ความเป็นพลเมืองของโลกที่สมบูรณ์ โดยให้สถานศึกษาได้มีการจัดการเรียนการสอนด้วยการบูรณาการสอดแทรกและเสริมสร้างการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็งไว้ในหลักสูตรที่เป็นแกนหลัก เพื่อนำไปสู่จุดมุ่งหมายที่ระบุไว้ในหลักสูตร (รัชนิวรรณ ตั้งภักดี, 2560; สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, 2564; สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา, 2563)

แนวทางการเสริมสร้างการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็งสามารถทำได้โดยการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนทุกกิจกรรมทั้งในและนอกห้องเรียน ผู้สอนและผู้เรียนต้องร่วมมือกันคิดพิจารณาและร่วมกันปฏิบัติเพื่อให้สำเร็จตามเป้าหมายตามที่กำหนดไว้ เพื่อให้ผู้เรียนสามารถพึ่งพาตนเองได้ การเรียนการสอนและการจัดกิจกรรมทุกอย่างต้องขึ้นนำให้ร่วมกันคิดไปในแนวทางที่เป็นประโยชน์แก่ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน ไม่ส่งเสริมให้เกิดการแข่งขัน แต่ให้วัดคุณค่าผลงานของหมู่คณะมากกว่าผลงานของบุคคล ซึ่งก่อให้เกิดความสามัคคี และการจัดการเรียนการสอนและกิจกรรมทุกครั้ง ต้องเป็นไปในทิศทางที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้และการปฏิบัติที่ถูกต้องในการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง เพื่อพัฒนาให้ผู้เรียนเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง รู้จักปฏิบัติตนให้ถูกต้องเหมาะสม สามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข และเพื่อให้การจัดการเรียนการสอนส่งเสริมการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็งเกิดประสิทธิภาพและมีแนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเป็นไปในทิศทางเดียวกัน สามารถพัฒนาผู้เรียนให้บรรลุวัตถุประสงค์ (ประเวศ วะสี, 2556)

ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ศึกษาแนวทางการจัดการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริมการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง เพื่อนำไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนและให้ผู้เรียนสามารถแสดงออก ซึ่งพฤติกรรมของการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็งในทิศทางเดียวกัน อันนำมาซึ่งความสำเร็จในการเรียนการสอน การจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาและส่งเสริมการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็งในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง รวมถึงตระหนักและเห็นความสำคัญของการพัฒนาตนเอง สังคม และประเทศชาติ

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาองค์ประกอบของการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง
2. เพื่อศึกษาแนวทางการจัดการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้างการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนเทศบาลโพธิ์ศรี สังกัดเทศบาลเมืองมหาสารคาม

วิธีการวิจัย

ขอบเขตด้านเนื้อหา

- ประเด็นที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ 1) ความหมายและองค์ประกอบ 2) วิธีเสริมสร้างการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง 3) ลักษณะพฤติกรรมการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง และ 4) การวัดและประเมินผลการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง

ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการแบ่งออกเป็น 2 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 การสังเคราะห์เอกสาร

เป็นการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีจากหนังสือ เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง การเสริมสร้างการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง และวิธีการจัดการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้างการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง

แหล่งข้อมูล ได้แก่ หนังสือ บทความ และงานวิจัย จำนวน 35 เรื่อง ใช้วิธีเลือกแบบเจาะจง โดยพิจารณาคัดเลือกจากหนังสือ เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง การเสริมสร้างการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง และวิธีการจัดการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้างการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2560-2566 สืบค้นจากฐานข้อมูล Thaijo ProQuest ERIC และ Google Scholar

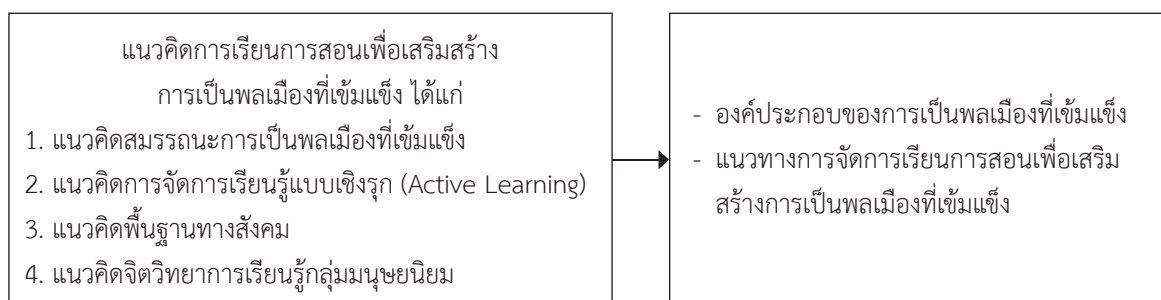
ระยะที่ 2 ศึกษาข้อมูลเชิงประจักษ์

เป็นการศึกษาแนวการจัดการเรียนการสอนในห้องเรียนและการทำกิจกรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนเทศบาลโพธิ์ศรี สังกัดเทศบาลเมืองมหาสารคาม ที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง

แหล่งข้อมูล ได้แก่ โรงเรียนเทศบาลโพธิ์ศรี สังกัดเทศบาลเมืองมหาสารคาม

กลุ่มผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ครูในโรงเรียนเทศบาลโพธิ์ศรี สังกัดเทศบาลเมืองมหาสารคาม จำนวน 2 คน ใช้วิธีเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยพิจารณาจากผู้ที่มีการสอนหรือและเป็นผู้ที่รับผิดชอบโครงการกิจกรรมที่เสริมสร้างการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็งในโรงเรียนไม่น้อยกว่า 5 ปี ระยะเวลาดำเนินการวิจัยในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2566

กรอบแนวคิด

ระยะที่ 1 การสังเคราะห์เอกสาร

เป็นการสังเคราะห์หนังสือ เอกสาร และงานวิจัยเกี่ยวกับแนวคิดขององค์ประกอบการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง การเสริมสร้างการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง และวิธีการจัดการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้างการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง

แหล่งข้อมูล

หนังสือ เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการจัดการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้างการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง ใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยใช้เกณฑ์พิจารณาจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง การเสริมสร้างการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง และวิธีการจัดกิจกรรมเสริมสร้างการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบบันทึกข้อมูลประเด็นแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง การเสริมสร้างการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง และวิธีการจัดการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้างการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง

การสร้างและหาคุณภาพเครื่องมือวิจัย

1. สร้างแบบบันทึกข้อมูล เป็นตารางวิเคราะห์ประเด็นที่กำหนดเพื่อสังเคราะห์แนวคิดจากหนังสือ เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง การเสริมสร้างการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง และวิธีการจัดการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้างการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง

2. นำประเด็นที่กำหนดในแบบบันทึกข้อมูลเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อตรวจสอบความถูกต้องของประเด็นที่ต้องการใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในตาราง จากนั้นนำมาปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำ

3. นำประเด็นที่กำหนดในแบบบันทึกข้อมูลเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญประเมินค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างประเด็นข้อมูลที่กำหนดกับสิ่งที่ต้องการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อทำการประเมินความสอดคล้องของแบบบันทึกข้อมูล

4. นำผลการประเมินความสอดคล้องของแบบบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับแนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเสริมสร้างการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็งจากผู้เชี่ยวชาญมาหาค่าเฉลี่ย ซึ่งประเด็นที่กำหนดในแบบบันทึกข้อมูลจะต้องมีค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ระหว่าง 0.50-1.00 จึงจะถือว่าใช้ได้ (ทรงศักดิ์ ภูสีอ่อน, 2564) ผลการประเมินพบว่า ค่าดัชนีความสอดคล้องของแบบบันทึกข้อมูลมีค่าเท่ากับ 1.00

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง การเสริมสร้างการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง และวิธีการจัดการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้างการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง จากหนังสือ เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง การเสริมสร้างการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง และวิธีการจัดการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้างการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง นอกจากศึกษาจากหนังสือ เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องแล้ว ผู้วิจัยได้ทำการสืบค้นงานวิจัยทางการจัดการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้างการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็งทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศจากฐานข้อมูล Thaijo ProQuest ERIC และ Google Scholar แล้วทำการคัดเลือกบทความ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ องค์ประกอบการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง การเสริมสร้างการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง และวิธีการจัดการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้างการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2560-2566 จำนวน 35 เรื่อง แบ่งออกเป็น หนังสือ 5 เรื่อง บทความ 20 เรื่อง และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 10 เรื่อง เพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์ให้ได้องค์ประกอบการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง การเสริมสร้างการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง และได้แนวทางการจัดการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้างการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาทำการบันทึกลงในแบบบันทึกข้อมูลที่เป็นตารางวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษามาจำแนกตามประเด็นที่กำหนด

ระยะที่ 2 ศึกษาข้อมูลเชิงประจักษ์

กลุ่มเป้าหมาย คือ ครูโรงเรียนเทศบาลโพธิ์ศรี สังกัดเทศบาลเมืองมหาสารคาม จำนวน 2 คน ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยใช้เกณฑ์การคัดเลือกจากผู้ที่มีประสบการณ์การสอนเกี่ยวกับการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง และเป็นผู้ที่รับผิดชอบโครงการกิจกรรมที่เสริมสร้างการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็งในโรงเรียน เพื่อทำการสัมภาษณ์ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมเสริมสร้างเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง

แหล่งข้อมูล

กลุ่มเป้าหมาย คือ ครูโรงเรียนเทศบาลโพธิ์ศรี สังกัดเทศบาลเมืองมหาสารคาม จำนวน 2 ท่าน เป็นผู้ที่มีประสบการณ์การสอนและเป็นผู้รับผิดชอบโครงการกิจกรรมเสริมสร้างการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง

เครื่องมือวิจัย

แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างการจัดการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้างการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็งสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนเทศบาลโพธิ์ศรี สังกัดเทศบาลเมืองมหาสารคาม

การสร้างและหาคุณภาพเครื่องมือวิจัย

การสร้างและหาคุณภาพแบบสัมภาษณ์การจัดการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้างการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง

1. ศึกษาวิธีการสร้างแบบสัมภาษณ์จากเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างแบบสัมภาษณ์ จากนั้นทำการสร้างแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างการจัดการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้างการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็งสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนเทศบาลโพธิ์ศรี สังกัดเทศบาลเมืองมหาสารคาม จำนวน 6 ข้อ

2. นำแบบสัมภาษณ์ที่สร้างเสร็จเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิจัย เพื่อทำการตรวจสอบความถูกต้องและความเหมาะสมในประเด็นของข้อคำถามในแบบสัมภาษณ์ และประเด็นต่าง ๆ ที่ใช้ในการสัมภาษณ์

3. นำแบบสัมภาษณ์เสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ เพื่อประเมินค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับสิ่งที่ต้องการเก็บข้อมูล ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญทำการประเมินคุณภาพเครื่องมือวิจัย จากนั้นนำผลการประเมินความสอดคล้องของแบบสัมภาษณ์การจัดการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้างการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็งสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนเทศบาลโพธิ์ศรีสังักตเทศบาลเมืองมหาสารคามจากผู้เชี่ยวชาญมาหาค่าเฉลี่ย ซึ่งข้อคำถามที่ใช้ได้ต้องมีค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ระหว่าง 0.50-1.00 ถึงว่าใช้ได้ (ทรงศักดิ์ ภู่อ่อน, 2564) ผลการประเมินพบว่า ค่าดัชนีความสอดคล้องของแบบสัมภาษณ์มีค่าเท่ากับ 1.00 ทุกข้อคำถาม

4. นำแบบสัมภาษณ์มาปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะในส่วนของผู้ประเมินข้อคำถามที่เกี่ยวกับการจัดกิจกรรมเสริมสร้างการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง จากนั้นจัดพิมพ์เป็นฉบับสมบูรณ์แล้วนำไปเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ผู้วิจัยทำการสังเกตการณ์จัดกิจกรรมการเรียนการสอนในห้องเรียน และการทำกิจกรรมเสริมสร้างการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็งของนักเรียน

2. สัมภาษณ์ครูที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอนเสริมสร้างการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง และผู้รับผิดชอบโครงการตามประเด็นในแบบสัมภาษณ์ รวมทั้งศึกษาเอกสารของโรงเรียนที่เกี่ยวข้องกับการจัดกิจกรรมที่เสริมสร้างการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็งสำหรับนักเรียน ผู้วิจัยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2566

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลเชิงคุณภาพ ซึ่งเป็นข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ การสังเกตห้องเรียน การทำกิจกรรมของนักเรียน และข้อมูลที่ได้จากเอกสาร มาทำการแยกตามประเด็นที่กำหนดไว้ ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการสรุปความคิดเห็นอื่น ๆ ที่ได้จากการสังเคราะห์ในประเด็นที่ใกล้เคียงกัน จากนั้นทำการรวบรวมและสังเคราะห์ข้อมูลของเอกสารตามหัวข้อที่กำหนดไว้ แล้วนำข้อมูลเชิงปริมาณ ซึ่งเป็นข้อมูลที่ได้จากการประเมินค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับสิ่งที่ต้องการเก็บรวบรวมข้อมูลของผู้เชี่ยวชาญมาคำนวณหาค่าเฉลี่ย และแปลผลสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าเฉลี่ย

ผลการวิจัย

1. การศึกษาองค์ประกอบของการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง ประกอบด้วย 1) การเคารพสิทธิ หมายถึง พฤติกรรมที่แสดงออกในการเคารพสิทธิของผู้อื่น เคารพในสิทธิและหน้าที่ของตนเองและผู้อื่น รวมถึงยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น 2) การรับผิดชอบต่องานหน้าที่ หมายถึง พฤติกรรมที่แสดงออกโดยการมีความรับผิดชอบต่องานหน้าที่ของตนเองและส่วนร่วม รับผิดชอบต่องานหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายอย่างเต็มความสามารถ 3) การมีส่วนร่วมอย่างมีวิจารณญาณ หมายถึง พฤติกรรมที่แสดงออกในการวิเคราะห์ข้อมูลข่าวสารจากเหตุการณ์หรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้นได้อย่างถี่ถ้วนรอบคอบ และ 4) การเป็นผู้สร้างการเปลี่ยนแปลง หมายถึง พฤติกรรมที่แสดงออกในการสร้างแรงบันดาลใจในการทำงานให้เกิดความรู้ การวางแผน การริเริ่มสร้างสิ่งใหม่ ๆ ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคม

2. การศึกษาแนวทางการจัดการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้างการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนเทศบาลโพธิ์ศรีสังักตเทศบาลเมืองมหาสารคาม พบว่า การจัดการเรียนการสอนที่เสริมสร้างการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็งต้องยึดถือหลักการรู้การใช้เหตุผล ปฏิบัติตามกฎหมาย กติกา ระเบียบและข้อตกลง เข้าใจถึงความเท่าเทียมกัน การจัดกิจกรรมส่วนใหญ่จะเน้นให้นักเรียนได้ลงมือปฏิบัติจริง เรียนรู้จากสถานการณ์จริง เพื่อให้นักเรียนได้รับประสบการณ์ตรง ให้นักเรียนได้รู้จักคิดวิเคราะห์ รู้จักแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น และเน้นให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมเสริมสร้างการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง ดังนั้นครูควรส่งเสริมให้นักเรียนได้รู้จักฝึกฝนพฤติกรรมการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็งในสังคมอย่างจริงจัง ได้แก่ การทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม การมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่ส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย เข้าร่วมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม ครูและนักเรียนต้องร่วมมือกันคิดและปฏิบัติ จากการศึกษาที่ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลเชิงประจักษ์ ซึ่งสอดคล้องกับผลการสังเคราะห์เอกสาร และสอดคล้องกับการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย ดังข้อความต่อไปนี้

“ในการทำกิจกรรมไม่ว่าจะในโรงเรียน หรือนอกโรงเรียนควรให้นักเรียนได้รู้จักคิดหาวิธีการทำกิจกรรมด้วยตนเอง รู้จักการวางแผนในการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม รู้จักที่จะค้นหาข้อมูลด้วยตนเอง รู้จักการทำงานด้วยตนเอง” (ครู ก, วันที่ 10 พฤษภาคม 2567)

“การทำกิจกรรมต่าง ๆ ของนักเรียนนั้นครูต้องปล่อยให้เด็กเรียนรู้จักคิดด้วยตนเอง หาข้อมูลด้วยตนเอง รู้จักคิด วิเคราะห์การทำงานร่วมกันกับเพื่อนในกลุ่ม” (ครู ก, วันที่ 10 พฤษภาคม 2567)

ทุกกิจกรรมที่มีการจัดขึ้นต้องไม่มีการแย่งชิงกับนักเรียน การมีส่วนร่วมในการคิด และการทำงานจะช่วยส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยทำให้เป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง ดังข้อความต่อไปนี้

“ในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ครูจะต้องมีส่วนร่วมกับนักเรียน ไม่ควรแบ่งแยกเพราะเป็นหน้าที่หรือส่วนที่นักเรียนต้องดำเนินการด้วยตนเอง ซึ่งในส่วนนี้ คือ ครูต้องดำเนินการจัดกิจกรรมไปพร้อมกันกับนักเรียนเรียนรู้ไปพร้อมกันเพื่อไม่ให้เป็นการแบ่งแยกชนชั้นหรือความแตกต่าง” (ครู ก, วันที่ 10 พฤษภาคม 2567)

การจัดการเรียนการสอนและการทำกิจกรรมทุกอย่างต้องคอยชี้แนะให้นักเรียนได้ร่วมกันคิดไปในทิศทางที่เป็นประโยชน์แก่ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน ไม่ส่งเสริมให้เกิดการแข่งขันว่าใครเก่งกว่ากัน แต่ให้วัดคุณค่าที่ผลงานที่ทำร่วมกันมากกว่าผลงานที่เป็นรายบุคคล ซึ่งจะช่วยให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะ ดังข้อความต่อไปนี้

“ครูควรมีการแนะนำ ชี้แนะแนวทางในการทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ให้แก่เด็กนักเรียน เพื่อให้นักเรียนได้รู้จักการมีส่วนร่วมในการทำประโยชน์แก่สังคม รู้จักเสียสละ และรู้จักแบ่งปันผู้อื่น” (ครู ข, วันที่ 12 พฤษภาคม 2567)

“เราต้องรู้จักเสียสละ และอย่ากลัวคนอื่นได้ดีกว่าเรา ครูต้องคอยเป็นผู้ชี้แนะ อบรมสั่งสอนให้ผู้เรียนรู้จักการเสียสละ ในการทำกิจกรรมต่าง ๆ” (ครู ข, วันที่ 12 พฤษภาคม 2567)

ครูควรสนับสนุนให้นักเรียนได้แสดงออกในการสื่อสาร แต่ควรเน้นให้ผู้เรียนได้พูดความจริง เปิดโอกาสให้นักเรียนได้ใช้เหตุผลในการแสดงความคิดเห็น ดังข้อความต่อไปนี้

“การทำกิจกรรมต่าง ๆ ครูควรส่งเสริมให้นักเรียนได้แสดงความคิดเห็นของตนเองอย่างมีเหตุผล เพื่อฝึกให้นักเรียนสื่อสารในสิ่งที่ถูกต้องเป็นจริงเกี่ยวกับการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง” (ครู ก วันที่ 10 พฤษภาคม 2567)”

จะเห็นว่าตัวทุกกิจกรรมการเรียนรู้ต้องมีการเน้นกระบวนการแก้ปัญหาาร่วมกัน รู้จักความอดทน การใช้เหตุผล การจัดการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริมการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง นอกจากจะต้องมีความรู้ ความสามารถ และต้องแสดงออกถึงพฤติกรรม การเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง โดยครูให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของกิจกรรมตามความเหมาะสม

อภิปรายผล

1. องค์ประกอบการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง มี 4 องค์ประกอบ ได้แก่ การเคารพสิทธิ การรับผิดชอบต่องานหน้าที่ การมีส่วนร่วมอย่างมีวิจารณญาณ และการเป็นผู้สร้างการเปลี่ยนแปลง ซึ่งองค์ประกอบทั้ง 4 องค์ประกอบนี้ คือ พฤติกรรมที่เกิดจากการแสดงออกของนักเรียนที่บ่งบอกถึงการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง ตามองค์ประกอบของการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง ซึ่งทั้ง 4 องค์ประกอบนี้ ได้มาจากการสังเคราะห์องค์ประกอบการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็งในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา ที่ได้จากการสังเคราะห์องค์ประกอบการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็งที่ใช้สำหรับการจัดการเรียนการสอน และเป็นองค์ประกอบที่สามารถวัดและมองเห็นเป็นรูปธรรม ซึ่งองค์ประกอบทั้ง 4 องค์ประกอบนี้มีความแตกต่างจากองค์ประกอบงานวิจัยที่ผ่านมา เนื่องจากงานวิจัยที่ผ่านมาส่วนใหญ่จะศึกษาพฤติกรรมการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง ซึ่งประกอบด้วย การเคารพสิทธิของผู้อื่น ความรับผิดชอบต่อส่วนร่วม การมีส่วนร่วมทางสังคม การยอมรับความแตกต่างระหว่างบุคคล และการมีคุณธรรมจริยธรรม (ศุภชัย สมนวน และคณะ, 2565) ซึ่งพฤติกรรมการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็งได้มีการกำหนดไว้ในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ไม่ว่าจะเป็นมาตรฐานการเรียนรู้ ตัวชี้วัด สมรรถนะที่สำคัญและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ อย่างไรก็ตามการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็งในการเรียนการสอนยังได้รับการสอดแทรกและมีการสนับสนุนให้เห็นเป็นรูปธรรมผ่านนโยบายทางการศึกษาด้านค่านิยมหลัก 12 ประการ ที่ต้องการมุ่งเน้นให้นักเรียนได้ตระหนักเห็นถึงความสำคัญของการพัฒนาตนเอง สังคม และประเทศชาติ (วสันต์ สรรพสุข, 2565; ศุภชัย สมนวน และคณะ, 2022; อัสหะมะ หะยีฮุสเซน, 2565) สอดคล้องกับงานวิจัยของ ศุภชัย สมนวน และคณะ (2022) ได้ศึกษาองค์ประกอบของสมรรถนะการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็งของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ได้สรุปว่าองค์ประกอบ

ของสมรรถนะการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง เป็นคุณลักษณะที่พึงประสงค์อยู่ในตัวบุคคลของนักเรียน โดยองค์ประกอบของสมรรถนะความเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง ประกอบด้วย 1) ความเป็นพลเมืองที่ดีตามวิถีประชาธิปไตย 2) การคิดอย่างมีวิจารณญาณ และ 3) การเคารพสิทธิของผู้อื่น 4) การยอมรับความแตกต่างของส่วนรวม และ 5) การมีคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งองค์ประกอบดังกล่าวผู้วิจัยได้นำมาสังเคราะห์โดยแบ่งออกเป็น 4 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) การเคารพสิทธิ 2) การรับผิดชอบต่อบทบาทหน้าที่ 3) การมีส่วนร่วมอย่างมีวิจารณญาณ และ 4) การเป็นผู้สร้างการเปลี่ยนแปลง นอกจากนี้การจัดการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้างการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง ได้ยึดแนวคิดพื้นฐานปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยม ซึ่งมีแนวคิดสำคัญที่ว่า การศึกษาควรเน้นการจัดการเรียนการสอนในทุกด้าน ได้แก่ ด้านร่างกาย ด้านอารมณ์ ด้านสติปัญญา ความสนใจ ความถนัด สังคม อาชีพ และลักษณะพิเศษของนักเรียนที่ควรได้รับความสนใจและได้รับการส่งเสริมให้มากที่สุด โดยเน้นนักเรียนเป็นสำคัญ มีอิสระในการใช้ความคิดและลงมือปฏิบัติ เน้นการมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกับผู้อื่นและมีความเท่าเทียมกันในความเป็นประชาธิปไตย การจัดการศึกษาจึงต้องส่งเสริมและพัฒนานักเรียนให้เป็นพลเมืองที่ดีและเข้มแข็ง สามารถนำความรู้ไปพัฒนาตนเองและสังคมได้ ดังนั้นสถานศึกษาจึงมีส่วนสำคัญในการบ่มเพาะนักเรียนให้เป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง และสามารถนำความรู้และการปฏิบัติไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต อยู่ในสังคมได้อย่างสงบสุข โดยองค์ประกอบของการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง จะเป็นตัวชี้วัดที่สำคัญในการพัฒนาพฤติกรรม การเป็นพลเมืองที่เข้มแข็งของนักเรียน ดังนี้

1.1 การเคารพสิทธิ แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เสริมสร้างให้นักเรียนรู้จักปฏิบัติตนตามสิทธิและหน้าที่ของตนเองอย่างรับผิดชอบ และเคารพสิทธิของผู้อื่น ตลอดจนยอมรับหรือเคารพในความแตกต่าง กล้าตัดสินใจที่จะตัดสินใจ หากพบเห็นว่าการละเมิดสิทธิ สามารถให้คำปรึกษาและมุ่งมั่นที่จะหาแนวทางในการแก้ปัญหาาร่วมกันอย่างเต็มใจ และส่งเสริมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในชั้นเรียน ในการนี้ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2562) ได้มีการกำหนดพฤติกรรมของนักเรียนที่ก้าวสู่การเป็นพลเมืองที่เข้มแข็งมีสำนักสภาสภาว่า นักเรียนต้องปฏิบัติตนในฐานะพลเมืองที่มุ่งเน้นการเคารพสิทธิและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เชื่อมมั่นในหลักการอยู่ร่วมกันท่ามกลางความหลากหลาย ปฏิบัติตนตามสิทธิและหน้าที่ของตนเองอย่างรับผิดชอบ และเคารพสิทธิของผู้อื่น ตลอดจนยอมรับหรือเคารพในความแตกต่าง สร้างแรงจูงใจให้คนตื่นตัวกับความหลากหลายที่เกิดขึ้นในสังคม สามารถให้คำปรึกษาเพื่อหาแนวทางในการแก้ปัญหาาร่วมกันและรู้จักเคารพความแตกต่างระหว่างบุคคล รวมทั้งเป็นบุคคลที่รักความเป็นธรรมและความเสมอภาค มุ่งมั่นปฏิบัติตนในฐานะพลเมืองของประเทศชาติ โดยการแสดงออกผ่านกิจกรรม (Dhanita Doungwilai and Issara Kanjug, 2023; Sincer, et al., 2022; ศุภชัย สมนวน และคณะ, 2022) อีกทั้งยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ อัสหะมะ หะยียุโซะ (2565) ได้กล่าวถึงการเคารพสิทธิ คือ การปฏิบัติตนตามสิทธิและหน้าที่ของตนเองอย่างรับผิดชอบ และเคารพสิทธิของผู้อื่น ตลอดจนยอมรับหรือเคารพในความแตกต่าง สร้างแรงจูงใจให้คนตื่นตัวกับความหลากหลายที่เกิดขึ้นในสังคม กล้าตัดสินใจตัดสินใจหากมีการละเมิดสิทธิ สามารถให้คำปรึกษาและมุ่งมั่นที่จะหาแนวทางในการแก้ปัญหาาร่วมกันด้วยความเต็มใจ

1.2 การรับผิดชอบต่อบทบาทหน้าที่ แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ส่งเสริมให้นักเรียนตระหนักถึงการรับผิดชอบต่อบทบาทหน้าที่เกี่ยวกับเรื่องกฎ กติกา ระเบียบทางสังคม และการรับผิดชอบต่อหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย รวมถึงความรับผิดชอบต่อส่วนรวม คือการคำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก สิ่งที่เขาไม่ได้สำหรับผู้เรียน คือ ความรับผิดชอบ การส่งเสริมให้นักเรียนมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเอง จะส่งผลให้ประเทศเกิดการพัฒนาและมีความเจริญก้าวหน้า ด้วยเหตุนี้การรับผิดชอบต่อบทบาทหน้าที่จึงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง (ทิพย์พาพร ต้นตีสุนทร, 2557; ปริญา เทวานฤมิตรกุล, 2555) สอดคล้องกับงานวิจัยของ อภิญา ฉัตรช่อฟ้า (2564) ได้กล่าวถึงการสร้างและพัฒนาการเป็นพลเมืองภายใต้การปกครองระบอบประชาธิปไตย คือ การพัฒนาการเป็นพลเมืองด้วยการให้อิสระทางความคิด เน้นการรับผิดชอบต่อตนเอง ผู้อื่นและสังคม ให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมในฐานะสมาชิกของสังคม ซึ่งจะช่วยให้เด็กนักเรียนได้พัฒนาตนเองอย่างมั่นคง เพราะทุกคนได้มีส่วนร่วมในระดับชุมชน สังคม และระดับประเทศ อีกทั้งยังสอดคล้องกับงานวิจัยของวัชรินทร์ ชาญศิลป์ (2561) ได้ศึกษาความเป็นพลเมืองของเยาวชนไทย ซึ่งกล่าวถึงภาพรวมว่าเยาวชนจะต้องมีความเป็นพลเมืองในด้านการยึดมั่นความถูกต้อง ด้านความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม

1.3 การมีส่วนร่วมอย่างมีวิจารณญาณ แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ส่งเสริมให้นักเรียนรู้จักวิเคราะห์เหตุการณ์หรือสถานการณ์ได้อย่างถี่ถ้วน สามารถตรวจสอบข้อมูลข่าวสารผ่านกระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณ รวมถึงแสดง

คุณค่าหรือประโยชน์ของการกำหนดเป็นจุดมุ่งหมายสำคัญเพื่อให้เกิดแก่นักเรียน เมื่อจบการศึกษาขั้นพื้นฐานตามที่กระทรวงศึกษาธิการ (2551) กำหนดไว้ว่า นักเรียนจะต้องมีความรู้ในการแก้ปัญหาสิ่งที่เกิดขึ้น มีจิตสำนึกในการเป็นพลเมืองไทยและพลเมืองโลก เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกับสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุกรี สมอนา (2558) เรื่อง ความเป็นพลเมืองของนักเรียนในโครงการโรงเรียนพลเมือง สถาบันพระปกเกล้า ได้กล่าวไว้ว่า “พลเมืองที่ดีควรมีลักษณะของผู้ที่รู้จักคิดวิเคราะห์ แยกแยะว่าสิ่งใดสมควรปฏิบัติ ไม่สมควรปฏิบัติ รู้จักติดตามข้อมูลข่าวสารอย่างมีวิจารณญาณ รู้จักคิดอย่างมีเหตุและผล เพื่อเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาตนเองและสังคมต่อไป

1.4 การเป็นผู้สร้างการเปลี่ยนแปลง แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ส่งเสริมให้นักเรียนรู้ได้จักวิธีแก้ปัญหาความขัดแย้งจากสถานการณ์ต่าง ๆ มีความคิดในการริเริ่มวางแผนในการทำงานร่วมกับผู้อื่น ด้วยการให้นักเรียนได้ลงมือปฏิบัติทำงานร่วมกับผู้อื่น เปิดโอกาสให้นักเรียนได้ตัดสินใจในการลงมือปฏิบัติงานด้วยตนเอง หรือการตัดสินใจแก้ปัญหาที่เกิดจากการกระทำของตนเอง หรือเกิดจากความขัดแย้งระหว่างการทำงานร่วมกันกับเพื่อนในชั้นเรียน สำหรับครูจะมีหน้าที่คอยกระตุ้นให้นักเรียนกล้าตัดสินใจ กล้าเผชิญกับปัญหาหรือเหตุการณ์จากสถานการณ์ต่าง ๆ ด้วยเหตุและผล ในการนี้สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ (2564) ได้ระบุไว้ว่า การจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (Participatory Learning) โดยให้นักเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเพื่อให้นักเรียนรู้จักที่จะเรียนรู้จากการร่วมกันวางแผนการเรียนรู้ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ และการประเมินผลการเรียนรู้ ตลอดจนการมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น เพื่อให้การเรียนรู้มีความหมายเป็นเจ้าของการเรียนรู้อย่างแท้จริง นอกจากนี้การจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบลงมือทำ (Learning by doing) โดยการให้นักเรียนเรียนรู้จากสถานการณ์จริงหรือเสมือนจริง โดยการฝึกให้นักเรียนรู้จักวางแผน ฝึกปฏิบัติ และฝึกการแก้ปัญหา ทั้งนี้เพื่อร่วมกันสรุปโดยมีเป้าหมายสูงสุดคือการเรียนรู้ร่วมกันของนักเรียน และที่สำคัญคือควรเน้นนักเรียนเป็นสำคัญ โดยเน้นบทบาทของนักเรียนในการแสวงหาความรู้ และสร้างความรู้ด้วยตนเอง สอดคล้องกับงานวิจัยของ Dhanita Doungwilai and Issara Kanjug (2023) ได้ศึกษารูปแบบการเรียนรู้ที่ส่งเสริมทักษะการคิดขั้นสูงและการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็งด้วยจิตสำนึกต่อโลก พบว่า รูปแบบการเรียนรู้ควรพัฒนาส่งเสริมให้ผู้เรียนมีทักษะการคิด และต้องเป็นการคิดในเชิงบวกที่สร้างสรรค์ โดยการจัดการเรียนรู้ให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติกิจกรรมด้วยตนเอง รู้จักการวางแผน และกล้าตัดสินใจแก้ปัญหา จากเหตุการณ์หรือจากสถานการณ์ต่าง ๆ โดยการใช้เหตุและผลในการตัดสินใจปัญหาที่เกิดขึ้นและยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น

2. การจัดการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้างการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็งสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนเทศบาลโพธิ์ศรี สังกัดเทศบาลเมืองมหาสารคาม ควรจัดการเรียนการสอนที่หลากหลายให้นักเรียนได้ลงมือปฏิบัติ ซึ่งแนวทางการจัดการเรียนการสอนที่จะช่วยเสริมสร้างการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็งให้แก่เด็กนักเรียนหลายหลาย และเน้นนักเรียนเป็นสำคัญ นอกจากนี้ ทิศนา ขัมมณี (2564) ได้ให้แนวทางการจัดการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้างการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง ดังนี้ 1) การจัดการเรียนรู้แบบรับใช้สังคม (Service Learning) เป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ที่จะช่วยให้นักเรียนเกิดความคิด ความรู้ใหม่ด้วยตนเอง ทำให้นักเรียนเห็นคุณค่าของตนเองและรู้ช่วยเหลือผู้อื่นในชุมชนและสังคม และการจัดการเรียนรู้แบบรับใช้สังคมยังเป็นการสอนที่ช่วยให้นักเรียนเกิดจิตสำนึกในการช่วยเหลือสังคม สามารถพัฒนาความรู้ ทักษะและเจตคติของนักเรียนได้ดี พร้อมทั้งช่วยเสริมสร้างการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็งของนักเรียนได้เป็นอย่างดี 2) การจัดการเรียนการสอนโดยใช้กรณีตัวอย่าง เป็นการจัดการเรียนการสอนที่ครูใช้ในการช่วยให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด โดยให้นักเรียนศึกษาเรื่องที่สมมติขึ้นจากความเป็นจริงและตอบประเด็นคำถามเกี่ยวกับเรื่องนั้น แล้วคำตอบและเหตุผลที่มาของคำตอบนั้นมาใช้เป็นข้อมูลในการอภิปราย เพื่อให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ ถือว่าเป็นวิธีการที่มุ่งช่วยให้นักเรียนได้ฝึกฝนการเผชิญและแก้ปัญหาโดยไม่ต้องให้เกิดปัญหาจริง และเป็นวิธีการที่เปิดโอกาสให้นักเรียนคิดวิเคราะห์ และเรียนรู้ความคิดของผู้อื่น รวมทั้งช่วยให้นักเรียนมีมุมมองที่กว้างขึ้นในการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง และ 3) การจัดการเรียนการสอนโดยใช้สถานการณ์จำลอง เป็นวิธีการสอนที่มุ่งช่วยให้นักเรียนได้เรียนรู้สภาพความเป็นจริงและเข้าใจในสถานการณ์ปัจจุบัน สอดคล้องกับงานวิจัยของ จิตติพรดา พลเยี่ยม (2018) ได้ศึกษาแนวทางการจัดการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา ได้กล่าวว่า แนวทางการจัดการเรียนการสอนมี 4 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) การมีส่วนร่วม 2) การเคารพซึ่งกันและกัน 3) ความรับผิดชอบ และ 4) การตัดสินใจเลือกทางเลือกในการแก้ปัญหา โดยการจัดการเรียนการสอนจะต้องให้นักเรียนได้ลงมือปฏิบัติจริงเรียนรู้จากสถานการณ์จริง ครูและนักเรียนต้องร่วมกันคิดและร่วมมือกัน ทุกกิจกรรมที่จัดขึ้นเน้นการมีส่วนร่วมในการคิดและ

การปฏิบัติงาน ร่วมกันคิดไปในแนวทางที่เป็นประโยชน์แก่ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน และการจัดการเรียนการสอนต้องมุ่งเน้นนักเรียนเป็นสำคัญด้วยการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ต้องนำพาให้นักเรียนได้ลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง เรียนรู้จากสถานการณ์จริง มีคุณลักษณะการเป็นพลเมืองที่ดีที่ควรจะเป็น การมีส่วนร่วมในการรับผิดชอบต่อสังคมของตนเอง รวมถึงการรู้จักแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม ครูต้องเปิดโอกาสและเวลาให้นักเรียนทุกคนได้มีส่วนร่วมกับการกิจกรรม (ประสาธน์ เนืองเฉลิม, 2558) และครูควรส่งเสริมให้นักเรียนได้ฝึกฝนพฤติกรรมในการปฏิบัติในการเป็นพลเมืองเข้มแข็งในสังคมอย่างจริงจัง เน้นให้นักเรียนได้พัฒนาตนเอง และมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนและประเทศตามวิถีประชาธิปไตย ทั้งนี้เพื่อให้นักเรียนได้พัฒนาพฤติกรรมในการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็งจากการปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ หรือการดำเนินชีวิตนอกห้องเรียนและในโรงเรียน อีกทั้งยังเป็นการฝึกการปฏิบัติตามกฎ กติกา ระเบียบของสังคม ฝึกเป็นจิตสาธารณะ มีคุณลักษณะและค่านิยมการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง พร้อมมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคม และประเทศชาติต่อไป (กระทรวงศึกษาธิการ, 2562) นอกจากนี้ครูมีบทบาทหน้าที่ในการเอื้ออำนวยความสะดวกให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม เพื่อให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจ มีทักษะ คุณลักษณะและค่านิยมการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง ซึ่งจำเป็นต้องใช้วิธีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมที่เหมาะสมกับวัยวุฒิของนักเรียนในรูปแบบที่หลากหลาย (สมศักดิ์ ดลประสิทธิ์, 2564; สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2558)

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

1. ผลที่ได้จากการวิจัยในครั้งนี้สามารถนำไปทำวิจัยเพื่อพัฒนานักเรียนได้ในรูปแบบของการวิจัยพัฒนาหลักสูตร เสริมสร้างการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็งหรือการพัฒนาแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาพฤติกรรมในการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง
2. ครูที่ต้องการพัฒนานักเรียนเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง สามารถนำองค์ประกอบการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็งทั้ง 4 องค์ประกอบ ไปบูรณาการในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้นักเรียนได้ โดยการจัดให้นักเรียนได้มีการทำกิจกรรมกลุ่มร่วมกัน ให้นักเรียนรู้จักคิดและหาวิธีการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม หาแนวทางแก้ปัญหาโดยการจัดกิจกรรมที่หลากหลายที่เน้นให้นักเรียนได้ลงมือปฏิบัติกิจกรรมด้วยตนเอง และเรียนรู้จากสถานการณ์จริง
3. ผู้บริหารโรงเรียนสามารถนำไปจัดทำเป็นหลักสูตรสถานศึกษาเพื่อพัฒนานักเรียน โดยสามารถประยุกต์ใช้ในการจัดทำเป็นหลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติม จัดเป็นกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ตลอดจนกิจกรรมลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาการวิจัยและพัฒนาความสามารถในการจัดการเรียนการสอนของผู้สอนในทุกระดับประถมศึกษา และมัธยมศึกษา
2. ควรมีการวิจัยและพัฒนาแบบการพัฒนาครูในการจัดการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้างการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง
3. ควรมีการวิจัยและศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการจัดการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้างการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็งของนักเรียนในทุกระดับชั้น

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). *หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551*. โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2562). *เข้าใจสมรรถนะอย่างง่าย ๆ ฉบับประชาชนและเข้าใจสมรรถนะอย่างง่าย ๆ ฉบับครู ผู้บริหาร และบุคลากรทางการศึกษา*. เซ็นจูรี.
- คณะกรรมการอิสระเพื่อการปฏิรูปการศึกษา. (2564). *แผนการปฏิรูปประเทศด้านการศึกษา*. สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.

- คณะกรรมการอิสระเพื่อการปฏิรูปการศึกษา. (2562). รายงานเฉพาะเรื่องที่ 12 หลักสูตรและการเรียนการสอนฐานสมรรถนะ. สำนักงานเลขาธิการ คณะกรรมการอิสระเพื่อการปฏิรูปการศึกษา.
- คณะกรรมการนโยบายปฏิรูปการศึกษา. (2554). ยุทธศาสตร์การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง พ.ศ. 2553-2561. สำนักงานนโยบายกด้านพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษา.
- ชล บุนนาค. (2561). โครงการประสานงานการวิจัยเพื่อสนับสนุนการพัฒนาที่ยั่งยืน (SGDs). สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- ฐิตวิธดา พลเยี่ยม. (2018). แนวทางการจัดการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4. *Journal of Community Development Research (Humanities and Social Sciences)*, 11(1), 177-185.
- ทรงศักดิ์ ภูสีอ่อน. (2564). การวิจัยและพัฒนาทางการศึกษา. ตักสิลาการพิมพ์.
- ทิพย์พาพร ตันติสุนทร. (2557). การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง. สถาบันนโยบายศึกษา.
- ทิตนา เขมมณี. (2564). ศาสตร์การสอน: องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ (พิมพ์ครั้งที่ 25). สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บุญร่วม เทียมจันทร์ และ ศรัญญา วิชาธรรม. (2561). ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) พร้อมหัวข้อเรื่องทุกมาตรา ฉบับสมบูรณ์. สำนักพิมพ์ The Law Group.
- ประเวศ วะสี. (2556). สร้างคุณค่าความเป็นคน สร้างสุขภาพชุมชนให้เข้มแข็ง : อนาคตของชาติและมนุษยชาติอยู่ที่คุณค่าความเป็นคนและชุมชนเข้มแข็ง (พิมพ์ครั้งที่ 2). มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ (มสช.).
- ประสาธ เนืองเฉลิม. (2558). การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้โดยการบริการสังคมสำหรับนิสิตครูวิทยาศาสตร์. *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยธนบุรี*, 9(19), 32-33.
- ปริญญา เทวานฤมิตรกุล. (2555). การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง (Civic Education). อักษรสัมพันธ์.
- รัชนิวรรณ ตั้งภักดี. (2560). ผลของการพัฒนาสมรรถนะการออกแบบการเรียนการสอนเพื่อการ ผลิตสื่อโดยใช้รูปแบบการสอนแบบชุมชนเป็นฐานการเรียนรู้ร่วมกับกระบวนการคิด เชิงออกแบบในนิตระดับปริญญาตรี สาขาเทคโนโลยีและสื่อสารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. *Veridian E-Journal, Silpakorn University ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ*, 10(3), 123-137.
- วารภรณ์ สามโกเศศ. (2558). ว่าด้วย Active Citizen. <https://thaipublica.org/2015/08/varakorn-125/>
- วสันต์ สรรพสุข. (2565). การพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็งตามแนวคิดการศึกษาเชิงวิพากษ์สำหรับนิสิตวิชาชีพครู. *วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม*, 16(3), 139-153.
- วัชรินทร์ ขาญศิลป์. (2561). ความเป็นพลเมืองของเยาวชนไทย. *วารสารรัฐศาสตร์ปริทรรศน์*, 5(1), 187-209.
- วิชัย ตันติศิริ. (2551). วัฒนธรรมพลเมือง. สถาบันนโยบายศึกษา.
- ศศิธร อติสมธากุล และคณะ. (2566). รูปแบบการส่งเสริมความเป็นพลเมืองของเยาวชนตามระบอบประชาธิปไตย. *วารสารสหวิทยาการวิจัยและวิชาการ*, 3(2), 659-674.
- ศุภชัย สมนวล และคณะ. (2022). องค์ประกอบของสมรรถนะความเป็นเมืองที่เข้มแข็งของนักเรียนชั้นประถมศึกษา. *Journal of Social Science and Buddhistic Anthropology*, 7(12), 175-186.
- สมศักดิ์ ดลประสิทธิ์. (2564). แนวทางการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนากำลังคนในศตวรรษที่ 21. *คุรุสภาวิทยากร*, 2(1), 1-15.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2558). แนวทางการจัดการทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ที่เน้นสมรรถนะทางสาขาวิชาชีพ. โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ. (2564). สมรรถนะการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง. <https://cbethailand.com/หลักสูตร-2/กรอบหลักสูตร/สมรรถนะหลัก-6-ประการ/สมรรถนะการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง>

- สำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงศึกษาธิการ. (2560). เอกสารประกอบการประชุมเชิงปฏิบัติการจัดทำข้อมูลตัวชี้วัดและเป้าหมายตามเป้าประสงค์ภายใต้เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน. สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2562). เข้าใจสมรรถนะอย่างง่าย ๆ ฉบับประชาชน และเข้าใจหลักสูตรฐานสมรรถนะอย่างง่าย ๆ ฉบับครู ผู้บริหาร และบุคลากรทางการศึกษา. บริษัท 21 เซ็นจูรี่.
- สำนักงานเลขาธิการของคณะกรรมการการพุทธศาสตร์ชาติ. (2561). ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2561-2580 (ฉบับย่อ). สำนักงานเลขาธิการของคณะกรรมการการพุทธศาสตร์ชาติ.
- สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา. (2563). ระดับสมรรถนะทั้ง 5 *Scale of Competencies*.
<http://www.chaisiri-nites.hi-supervisory5.net/home/smrthna>
- สุกักร์ สมอนา. (2558). ความเป็นพลเมืองของนักเรียนในโครงการโรงเรียนพลเมือง สถาบันพระปกเกล้า. สำนักส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง สถาบันพระปกเกล้า.
- อภิญา ฉัตรข้อฟ้า. (2564). การสร้างและพัฒนาความเป็นพลเมืองภายใต้การปกครองระบอบประชาธิปไตย. *วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยวิทยาเชิงพุทธ*, 6(3), 121-134.
- อัสหมะ หะยียุโซะ. (2565). ผลของการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปรากฏการณ์เป็นฐาน เพื่อส่งเสริมสมรรถนะความเป็นพลเมืองที่เข้มแข็งของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3. [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
<https://kb.psu.ac.th/psukb/bitstream/2016/19191/1/6320120621.pdf>
- Doungwilai, D. and anjug, I. (2023). A learning model promoting higher-order thinking skills and active citizenship with global mindedness. *International Journal of Evaluation and Research in Education (IJERE)*, 12(2), 886-892.
- Faour, M. and Muasher, M. (2001). *Education for citizenship in the Arab world: key to the future*. Carnegie Endowment for International Peace.
- Sincer, et al. (2022). Students' citizenship competencies: The role of ethnic school composition and perceived teacher support. *Theory & Research in Social Education*, 50(1), 125-155.